

Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Benlik- Algılarının Yordanmasında Sosyodemografik Özellikler ve Algılanan Sosyal Desteğin Rolü

Yrd. Doç. Dr. Ilgın GÖKLER-DANIŞMAN*

Psk. Gülşah AYDIN**

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı, huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerin benlik algılarının, sosyodemografik özellikler ve algılanan sosyal destek düzeyi açısından yordanmasıdır. Araştırmanın temel hipotezi, huzurevinde yaşayan yaşlıların sosyodemografik özellikleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin, benlik algısını ölçen Sosyal Karşılaştırma Ölçeği puanlarındaki varyansa katkıda bulunacağı yönündedir.

Yöntem: Araştırmanın örnekleminde, İstanbul ilindeki huzurevlerinde yaşamakta olan 65 yaş ve üstü 76 kişi yer almaktadır. Veriler 'Sosyo-Demografik Bilgi Formu', 'Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği' ve 'Sosyal Karşılaştırma Ölçeği' kullanılarak toplanmıştır.

Bulgular: Yapılan analizler, sosyodemografik özellikler ve sosyal desteğin, huzurevindeki yaşlılarda benlik algısının yordanmasına anlamlı düzeyde katkı sağladığını göstermektedir.

Sonuç: Bu çalışma, yaşlılarda benlik algısının şekillenmesinde rol oynayan risk etkenleri ve koruyucu etkenleri anlamak açısından katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Huzurevi, yaşlı, yaşlılık, algılanan sosyal destek, benlik algısı.

Abstract

The Role of Sociodemographic Factors and Perceived Social Support in the Prediction of Self-Concept of the Elderly Living in Nursing Homes

Objective: Aging may bring about psychologically distressing changes to the individual's life. Continuation of the social interactions and social support has an adaptive function for the elderly. Considering that self-concept builds upon the social interactions, the importance of social support for the elderly becomes even clear. When the changes in biological, psychological and social life due to aging overlap with the social isolation due to moving into a nursing-home, a cumulative negative effect on the elderly's self-concept may occur as a result. The current study is interested in the prediction of self-concept of the elderly living in nursing-homes, using sociodemographics and perceived social support as the predictive variables.

Method: The sample is composed of 76 elderly living in nursing-homes in İstanbul. The data was collected by using a battery composed of 'Sociodemographic Form', 'Multidimensional Scale of Perceived Social Support' and 'Social Comparison Scale'. **Results:** It was found that sociodemographics and perceived social support significantly contribute to the prediction of self-concept in the elderly. **Conclusion:** This study contributes to the understanding of the risk and protective factors in terms of self-concept of the elderly living in nursing-homes.

Key words: nursing home, elderly, aging, perceived social support, self-concept.

(*) Maltepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü.

(**) Özel Genç Frekans Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezi.

Giriş

Yaşlılık, kronolojik, sosyal, biyolojik ve psikolojik boyutları olan gelişimsel bir süreçtir. Bu dönemde yaşanan fiziksel, zihinsel, psikolojik ve sosyal değişimler bireyin yeniden bir denge sağlayarak uyum yapmasını zorunlu kılar (Özer ve Karabulut 2003).

Yaşam koşullarının zorlaştığı ve stresin giderek arttığı günümüzde, yaşlı bireylerin zorlayıcı değişimler karşısında uyum sağlamasını kolaylaştıran koruyucu etmenler üzerinde giderek daha fazla durulmaktadır (Thoits 1995). Sosyal destek, psikolojik sağlamlığı arttıran en önemli koruyucu etmenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Sosyal destek, genel psikolojik durumu iyileştirmek ve psikolojik sorunları azaltmak yoluyla hemen her birey için potansiyel bir yarar sağlamaktadır (Gillespie ve ark. 2004).

Yaygın olarak kabul gören tanıma göre sosyal destek, 'kişinin sevildiğine, değer verildiğine, önemsendiğine ve karşılıklı yükümlülüklerin olduğu bir sosyal ağın üyesi olduğuna inanmasını sağlayan bilgi'dir (Cobb 1976). Sosyal destek, bireylerin aldıkları ve algıladıkları sosyal destek olarak iki boyutta değerlendirilmektedir. Son zamanlarda üzerinde daha fazla durulan 'algılanan sosyal destek', bireyin gereksinim duyduğunda başkaları tarafından kendisine yardım edileceğine yönelik inancını içermektedir (Gillespie ve ark. 2004). Sosyal destek, zor durumdaki bireye aile, arkadaşlar ve yakın çevre tarafından sağlanan fiziksel ve psikolojik yardımı içermekte ve bireylerin sevgi, bağlılık, benlik saygısı ve bir gruba ait olma gibi temel sosyal gereksinimlerini karşılamaktadır (Langford ve ark. 1997, Patterson 1995). Algılanan sosyal destek, yaşlanmayla birlikte bireyin yaşantısında çok daha önemli bir yer tutmaya başlar.

Yaşlılık döneminde, bireyler, psikolojik açıdan zorlayıcı olabilecek değişimlerle karşı karşıya kal-

maktadırlar (Cavlak ve ark. 2001). Yaşlı bireyler için, kendilerine nitelikli bir bakım sağlanması ve sosyal ilişkilerinin devam etmesi bu dönemin kabul edilmesi açısından önemlidir. Yaşlı bireyin, bu gelişimsel dönemdeki sorunların üstesinden gelerek uyum sağlamasında, kendisini sevilen, önem verilen ve saygı duyulan bir birey olarak algılamasında, sosyal çevrenin kendisine sağladığı destek son derece önemlidir (Kırdı ve ark. 2009, Kurt 2008). Bazı yazarlara göre, yaşlı bireyler sosyal desteğe en çok gereksinim duydukları bu dönemde çoğu zaman yalnız başlarına bırakılmaktadırlar (Cavlak ve ark. 2001).

Yaşlı birey açısından bakıldığında, aile, psikolojik temelli destek sistemlerinin başında gelmektedir. Günümüz toplumları içinde yaşlı bireylerin daha uzun ve sağlıklı bir şekilde yaşamasına katkı sağlayacak her türlü destek ve yardım çoğunlukla aile tarafından sağlanmaktadır Aynı zamanda, yaşlı bireylerin psikolojik ve sosyal destek gereksinimlerini karşılamak için en çok ailelerine güvendikleri de belirtilmektedir (Fadıloğlu ve Özer 2006, Aksüllü ve Doğan 2004). Ayrıca, yaşlı bireylerin arkadaş ve yakınlarından aldıkları sosyal destek de, stresle baş edebilmelerine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda, bu sosyal destek akışına bağlı olarak bireylerin moralleri ve yaşam doyumları yükselmekte, benlik saygıları artmaktadır (Aksüllü ve Doğan 2004). Sosyal etkileşimler sonucunda bireyin zihninde kendisi hakkında oluşan birtakım düşünceler ve imgeler benlik algısını oluşturmaktadır (Bayat 2003). Bireyin, benlik algısının, sosyal çevre ile olan etkileşimleri sırasında şekillendiği gözönünde bulundurulduğunda (Taylor ve ark. 2006), yaşlılık döneminde sosyal desteğin önemi daha da açıklık kazanmaktadır (Arslan ve ark. 2004). Benlik algısı ve buna paralel olarak gelişen benlik saygısının, bireyin iyilik durumu açısından önem taşıdığı vurgulanmaktadır (Gillespie ve ark. 2004).

Yaşlı bireyin kendisini diğer insanlar arasında değerli bir varlık olarak görmesi, yaşlılığın getirdiği değişimleri kabul etmesi ve bu değişimlere uyum sağlamasında benlik algısı önemli bir belirleyicidir (Özer ve Karabulut 2003).

Hem gelişimsel hem de çevresel değişiklikler, yaşlıların kendilerine yönelik algıları üzerinde etkili olabilmektedir (Kurt 2008). Yaşlılık döneminde bireylerin yaşadıkları en önemli çevresel değişikliklerden biri huzurevine yerleşmektir. Kendi evinden ayrılıp huzurevine yerleşmek yaşlı bireyin yaşantısında oldukça büyük bir değişim yaratmaktadır. Huzurevinde yaşayan yaşlıların sevdiklerinden uzak olmaları, yeni insanlarla yakın ve sıcak ilişki geliştirmede güçlükler yaşamaları, dolayısıyla sosyal desteğin yetersiz kalması sonucu psikolojik olarak sorunlar yaşadıkları belirtilmektedir (Cavlak ve ark. 2001). Yaşanan pek çok psikosozal değişimle birlikte, huzurevindeki yaşlı bireylerin toplum içindeki etkinlikleri, güçleri, çevrelerindeki insanlarla ilişkileri ve sosyal yaşantılarının giderek azaldığı gözlenmektedir (Şahin ve Yalçın 2003).

Özetle, yaşlılıkla birlikte meydana gelen fiziksel, psikolojik ve sosyal birçok değişimin yanısıra, huzurevine yerleşmekten dolayı birincil sosyal destek sistemlerinden uzak kalma ve sosyal çevreyle etkileşimin kısıtlanmasına bağlı olarak, yaşlı bireylerin benlik algılarının olumsuz yönde etkilenebileceğini varsaymak yanlış olmayacaktır. Huzurevleri yaşlılara pek çok olanak sağlamakla birlikte, içinde buldukları sosyal ağ ile olan etkileşimlerinde değişikliklere yol açmaktadır. Bireyin benlik algısının büyük oranda sosyal etkileşimlerinden etkilendiği gerçeğinden yola çıkarak, huzurevine yerleşmeyle birlikte değişen sosyal etkileşimlerin yaşlı bireyin

benlik algısında farklılıklar yaratabileceği düşünülebilir. Bununla birlikte bu alandaki yazın gözden geçirildiğinde, huzurevinde yaşayan bireylerin benlik algılarını inceleyen araştırmaların sayısının azlığı dikkat çekmektedir.

Bu araştırmanın amacı, huzurevinde yaşayan 65 yaş üstü yaşlılarda, benlik algısının yordanmasıdır. Araştırmada ele alınan yordayıcı değişkenler sosyodemografik özellikler ve farklı kaynaklardan alınan algılanan sosyal destek düzeyidir. Araştırmanın temel hipotezi, huzurevinde yaşayan yaşlıların sosyodemografik özellikleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin, benlik algısını ölçen Sosyal Karşılaştırma Ölçeği puanlarındaki varyansa katkıda bulunacağı yönündedir.

Bu çalışmada, ayrıca, sosyodemografik değişkenler ile algılanan sosyal destek düzeyi ve benlik algısı arasında nasıl bir ilişki olduğu; huzurevindeki yaşlıların algılanan sosyal destek düzeyleri ve benlik algılarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği gibi diğer araştırma sorularına da yanıt aranmaktadır.

Yöntem

Örneklem

Bu araştırmanın örnekleminde, İstanbul ilinin farklı bölgelerindeki, altı huzurevinde yaşamakta olan 65 yaş ve üstü 76 kişi yer almaktadır. Örneklem grubunun yaş ortalaması 77.58'dir. Örneklem grubunun % 55.3'ü (n=42) kadınlardan, %44.7'si (n=34) ise erkeklerden oluşmaktadır. Alzheimer ve demans gibi zihinsel işleyişi etkileyen hastalıkları olan yaşlılar örneklem grubuna dahil edilmemiştir. Örneklemeye ilişkin betimleyici bilgiler Tablo 1'de ayrıntılı olarak sunulmaktadır.

Tablo 1. Araştırmanın Örneklemine İlişkin Betimsel Özellikler

Örneklem (n=76)	
Yaş Aralığı	65-100
Yaş Ortalaması	77.58 (ss = 8.73)
Eğitim Durumu	
Okur- yazar değil	%9.2
Okur-yazar	%6.6
İlkokul mezunu	%21.1
Ortaokul mezunu	%11.8
Lise mezunu	%28.9
Üniversite ve üzeri	%22.9
Gelir Düzeyi	
2000 TL'den az	%86.8
2000-4000 TL	%6.6
4000-6000 TL	%3.9
6000-8000 TL	-
8000 TL ve üzeri	%2.6
Medeni durum	
Bekâr	%19.74
Evli	%5.3
Dul	%56.6
Boşanmış	%18.4
Kalınan Huzurevi	
Özel/Vakıf	%59.2
Devlete bağlı	%40.8
Huzurevinde Bulunma Süresi	
1 yıldan az	%31.6
1-3 yıl	%43.4
4 yıl ve üzeri	%25.0
Huzurevinden Önce Yaşadığı Yer	
Kendi evi	%78.9
Çocuklarının evi	%5.3
Akrabalarının evi	%6.6
Diğer	%9.2
Huzurevinden Önce Kimle Yaşadığı	
Yalnız	%46.1
Yalnızca eşi ile	%19.7
Eşi ve çocuklarıyla	%1.3
Çocuklarıyla	%11.8
Akrabalarıyla	%1.3
Diğer	%19.7
Huzurevine Kendi İsteğiyle Gelme	
Evet	%78.9
Hayır	%21.1

Veri Toplama Araçları

Araştırmada verileri toplamak üzere oluşturulan batarya, 'Sosyo-Demografik Bilgi Formu', yaşlıların algıladıkları sosyal destek düzeylerini ölçen 'Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği' ve benlik algısını ölçen 'Sosyal Karşılaştırma Ölçeği' olmak üzere üç ayrı form içermektedir.

Sosyo-Demografik Bilgi Formu: Çalışmada yaşlıların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir düzeyi gibi sosyo-demografik özelliklerini ve huzurevine geliş nedenleri, huzurevinden önce nerede ve kiminle yaşadıklarını anlamayı amaçlayan soruların yer aldığı 12 maddeden oluşan sosyo-demografik bilgi formu kullanılmıştır.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Multidimensional Scale of Perceived Social Support – MSPSS): Özgün formu, Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley tarafından geliştirilmiş, üç farklı kaynaktan alınan sosyal desteğin yeterliliğini değerlendiren, bir ölçektir. Toplam 12 maddeden oluşan ölçekte, her madde 'kesinlikle hayır' ile 'kesinlikle evet' arasında değişen 7 aralıklı bir ölçek kullanılarak derecelendirilmiştir. Ölçeğin aile, arkadaş ve özel bir insandan (akraba, komşu, doktor vs.) alınan desteği belirlemek üzere 4'er maddeden oluşan üç alt ölçeği vardır. Ölçekten elde edilecek en düşük toplam puan 12, en yüksek toplam puan 84'tür (Zimet ve ark. 1988). Elde edilen puanların yüksek olması, algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu ifade eder. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği çeşitli çalışmalarda desteklenmiştir (Zimet ve ark. 1988, Kzarian ve McCabe 1991, Zimet ve ark. 1990). Ölçeğin Türkçe'ye uyarılma çalışması Eker ve Arkar tarafından gerçekleştirilmiştir (Eker ve Arkar 1995a, Eker ve Arkar 1995b). Kültürel olarak daha uygun bir ölçek elde etmek için, Türk kültüründe kullanımı yaygın olmayan 'özel bir insan' terimi çıkarılmış, yerine ailenin 've arkadaş-

ların dışında olan kişi (örneğin, flört, nişanlı, akraba, komşu, doktor) ifadesi kullanılmıştır (Eker ve ark. 2001). Ölçeğin Türkçe formunun faktör yapısı, güvenilirliği ve yapı geçerliği, ülkemizde kullanımı açısından, genel olarak tatmin edici bulunmuştur (Eker ve Arkar 1995, Eker ve ark. 2001). Yapılan Temel Bileşenler Analizi sonucunda Türkçe formdaki maddeler de, özgün formla benzer biçimde, "aileden alınan sosyal destek", "özel bir insandan alınan sosyal destek" ve "arkadaştan alınan sosyal destek" olmak üzere varyansın %75'ini açıklayan 3 faktör altında toplanmıştır. Ölçeğin iç-tutarlılığı üç ayrı örneklem grubu üzerinde test edilmiş ve Cronbach alfa değerlerinin 0.80 ile 0.95 arasında değiştiği saptanmıştır (Eker ve ark. 2001).

Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (Social Comparison Scale): Sosyal Karşılaştırma Ölçeği kişilerin benlik algılarını ölçmek amacıyla Gilbert, Allan, ve Trent tarafından geliştirilmiştir. Ölçek kişinin başkalarıyla karşılaştırdığında kendisini çeşitli boyutlarda nasıl gördüğüne ilişkin algılarını ölçmektedir. Ölçek iki kutuptan oluşan toplam 18 madde içermektedir. İki kutuplu maddeler 6 dereceli ölçek üzerinden alınan puanlara göre değerlendirilmektedir. Yüksek puanlar olumlu benlik algısına; düşük puanlar ise olumsuz benlik algısına işaret etmektedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Şahin ve Şahin tarafından yapılmıştır. Farklı örneklem gruplarıyla yapılan çalışmalarla Türkçe formun geçerliği ve güvenilirliği desteklenmiştir. Ölçeğin iç tutarlılığını gösteren Cronbach Alfa değeri, 0.79-0.89 arasında değişmektedir. Ölçüt bağıntılı geçerliliğine bakıldığında, ölçeğin, Beck Depresyon Envanteri ile korelasyonu -0,19 (p<.001) olarak bulunmuş; Kısa Semptom Envanterinin alt ölçekleriyle korelasyonlarının ise 0.14 ile -0.34 arasında değiştiği görülmüştür. Yapı geçerliliği bağlamında bakıldığında Beck Depresyon Envanteri'nden 9 altı ve 17 üstü puan alan grupların Sosyal Karşılaştırma Ölçeği'ne

göre ayrıştırılabildiği ($p < .001$) saptanmıştır (Savaşır ve Şahin 1997).

İşlem

Bu araştırma Nisan-Mayıs 2009 tarihleri arasında İstanbul ilinin çeşitli bölgelerindeki huzurevlerinde yaşayan, Demans gibi zihinsel bir rahatsızlığı olmayan 65 yaş ve üstü bireylerle yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturmak üzere 20 huzurevi ile iletişime geçilmiştir. Bu huzurevlerinden 8 tanesinde yalnızca demansı olan yaşlıların bulunması nedeniyle çalışma yapılamamıştır. Kurumlardan 6'sında, yetkililerinin araştırmaya katılmayı kabul etmemesi nedeniyle veri toplanamamıştır. Araştırma verileri, gerekli izinlerin alındığı beşi özel ya da vakfa bağlı, biri ise devlete bağlı olan 6 huzurevinde toplanmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden huzurevlerinde yetkililerle görüşülerek, araştırmanın kapsama ölçütlerini karşılayan bireyler belirlenmiştir. Çalışmada bilgilendirilmiş onam alınmasına özen gösterilmiştir. Bireylere araştırmanın amacı ve içeriği araştırmacı tarafından açıklanmış ve araştırmaya katılmak isteyip isteme-

dikleri konusunda görüşleri sorulmuştur. Ulaşılan 85 bireyden 8'i, kurumun araştırmayı kabul etmesine karşın bireysel nedenlerden dolayı araştırmaya katılmayı reddetmiştir. Ayrıca araştırmaya katılmayı kabul etmesine rağmen, ölçek uygulaması sırasında yoğun duygusallık yaşaması nedeniyle 1 kişiyle yapılan uygulama tamamlanamamıştır. Dolayısıyla, araştırmanın örnekleminde 76 katılımcı yer almıştır. Katılmaya onam veren kişilere bataryadaki sorular araştırmacı tarafından okunmuş ve yanıtlamaları istenmiştir. Formların doldurulması ortalama 15-20 dakikada tamamlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın amaçları doğrultusunda, elde edilen verilere uygulanan istatistiksel analizlerin sonuçları ele alınmaktadır.

Araştırmada yer alan iki temel değişken, algılanan sosyal destek düzeyi ve benlik algısıdır. Bu değişkenlere ilişkin ortalamalar, standart sapmalar, en düşük ve en yüksek değerler Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Araştırmada Yer Alan Temel Değişkenlere İlişkin Betimleyici İstatistikler

Değişken	Ölçek	Ranj (en düşük-en yüksek değerler)	Ortalama	SS
Benlik Algısı	Sosyal Karşılaştırma Ölçeği	57-108	85.69	13.26
Algılanan Sosyal Destek	Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	15-84	47.78	15.50

Tablo 3'te görüldüğü üzere algılanan sosyal destek düzeyinin, eğitim durumuyla ($r = .32$; $p < .01$) ve yaş değişkeni ile ($r = .31$; $p < .01$) pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Al-

gılanan sosyal destek düzeyi ile gelir durumu ve huzurevinde kalış süresi arasında ise anlamlı ilişki gözlenmemiştir.

Tablo 3. Sosyo-demografik Değişkenler ile Algılanan Sosyal Destek Düzeyi Arasındaki İlişkiler

Değişken	(2)	(3)	(4)	(5)
(1) Eğitim Durumu	.17	.33**	.11	.32**
(2) Gelir Düzeyi		.39**	.26*	.17
(3) Yaş			.26*	.31**
(4) Huzurevinde Bulunma Süresi				.13
(5) Algılanan Sosyal Destek Düzeyi				1.00

** p <0.01

Tablo 4'te görüldüğü üzere benlik algısının, eğitim durumuyla ($r = .30$; $p < .01$) ve gelir düzeyi ile ($r = .25$; $p < .05$) pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Benlik algısı ile yaş değişkeni ve huzurevinde kalış süresi arasında ise anlamlı ilişki gözlenmemiştir.

Örneklemdaki kadın ve erkek katılımcıların algılanan sosyal destek ve benlik algısı puanları açısından farklılık gösterip göstermediklerini anlamak üzere iki ayrı bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre kadınlar ve erkekler arasında söz konusu iki değişken açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 4. Sosyo-demografik Değişkenler ile Benlik Algısı Arasındaki İlişkiler

Değişken	(2)	(3)	(4)	(5)
(1) Eğitim Durumu	.17	.33**	.11	.30**
(2) Gelir Düzeyi		.39**	.26*	.25*
(3) Yaş			.26*	.21
(4) Huzurevinde Bulunma Süresi				-.01
(5) Benlik Algısı				1.0

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Tablo 5'te görüldüğü üzere, algılanan sosyal destek düzeyi ile benlik algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişki saptanmıştır ($r = .44$; $p < .01$). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin alt-ölçekleri ile benlik algısı arasındaki ilişkilere bakıldığında, benlik algısının

hem aileden alınan sosyal destek ($r = .45$; $p < 0.01$), hem arkadaşlardan alınan sosyal destek ($r = .24$; $p < .05$), hem de özel birinden alınan sosyal destek ($r = .23$; $p < .05$) ile istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler gösterdiği görülmüştür.

Tablo 5. Algılanan Sosyal Destek Düzeyi ile Benlik Algısı Arasındaki İlişki

	(2)	(3)	(4)	(5)
(1) Benlik Algısı	.44**	.45**	.24*	.23*
(2) Algılanan Sosyal Destek		.73**	.65**	.78**
(3) Aileden Alınan Sosyal Destek			.101	.29**
(4) Arkadaştan Alınan Sosyal Destek				.47**
(5) Özel Birinden Algılanan Sosyal Destek				1.00

* p < 0.05; ** p < 0.01

Huzurevinde yaşayan yaşlılarda benlik algısını yordayan değişkenleri incelemek üzere aşamalı regresyon analizi (stepwise regression) yürütülmüştür. Sosyal karşılaştırma ölçeği puanının bağımlı değişken (criterion variable) olarak ele alındığı regresyon denkleminde sırasıyla birinci adımda

sosyodemografik değişkenler, ikinci adımda farklı kaynaklardan alınan algılanan sosyal destek düzeyi ayrı bloklar halinde alınmıştır. Bu yöntemle iki değişken grubunun, benlik algısındaki varyansa ne düzeyde katkıda bulunduğu test edilmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Benlik Algılarının Yordanmasına Yönelik Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayıcı Değişken (Regresyon denklemine giriş sırasına göre)	Blok	F (Değişim)	Sd	t Set içi	B	Model R2
Sosyo-demografik Özellikler	1	3.30*	4,71	---	---	.11
Cinsiyet			71	-1.42	-.16	
Yaş			71	0.20	.03	
Eğitim Durumu			71	1.92	.23	
Gelir Düzeyi			71	1.49	.18	
Algılanan Sosyal Destek	2	3.78*	3,68	---	---	.20
Aileden Alınan			68	0.08	.01	
Arkadaşlardan Alınan			68	2.78*	.34	
Özel Birinden Alınan			68	1.44	.17	

*p< .05; (cinsiyet için kadın=1, erkek=2)

Sosyodemografik özellikleri temsil eden ilk blokta cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve gelir durumu yer almaktadır. Bu blok toplam varyansın % 11'ini açıklamıştır. ($F_{(4,71)} = 3.30, p < .05$); bununla birlikte blok içindeki değişkenlerle benlik algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Algılanan sosyal destek düzeyini temsil eden ikinci blokta aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan sosyal destek ve özel birinden alınan sosyal destek yer almaktadır. Bu bloğun denkleme girilmesiyle açıklanan toplam varyans % 20'ye yükselmiştir ($F_{(3,68)} = 3.78, p < .05$). Bu blok değişkenlerinden yalnızca aileden alınan sosyal destek benlik algısını anlamlı olarak yordamaktadır ($\beta = .01, t_{(68)} = 0.08, p < .05$). Aileden alınan sosyal destek artması, benlik algısındaki yükselmeyi yordamaktadır.

Tartışma

Günümüzün sosyoekonomik açıdan zorlayıcı koşulları karşısında, bazı yaşlı bireyler huzurlu bir ev ortamı içinde yaşamlarını sürdürmek, fiziksel ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak ve sosyal ilişkilerini devam ettirebilmek üzere huzurevlerine yerleşmektedirler. Huzurevlerinin sağladığı pek çok olanağa karşın, ailesinden, sosyal ilişkilerinden uzaklaşarak yeni bir çevreye adım atan ve burada yaşamını devam ettirmeye başlayan yaşlı bireylerin zaman zaman soyutlanma, yalnızlık ve kendini değersiz hissetme gibi duygular yaşayabildikleri görülmektedir (Akça ve Şahin 2008). Birçok değişimlerin yaşandığı bu dönemde yaşlılar, çevrelerindeki sosyal ağlarından destek beklemektedirler. Yaşlı bireylerin çevreden aldıkları sosyal destek onların bu zor dönemlerinde, yaşadıkları bu değişimlerle başa çıkabilmek için yeni çözümler bulabilmelerinde ve bu döneme uyum sağlayabilmelerinde koruyucu bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu destek sonucunda bireylerin kendilerine yönelik algılarının olumlu yönde artacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada, huzurevinde yaşayan yaşlılarda benlik algısının yordanmasında, sosyodemografik özellikler ve farklı kaynaklardan alınan algılanan sosyal destek düzeyinin rolü incelenmiştir. Bu bölümde, elde edilen bulguların tartışılması ve genel değerlendirilmesi yer almaktadır.

Yapılan analizler sonucunda algılanan sosyal destek düzeyinin, eğitim durumu ve yaş değişkeni ile pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, eğitim düzeyi yüksek olan yaşlıların ailelerinin de eğitim düzeyinin yüksek olmasıyla açıklanabilir. Yüksek eğitilmiş ailelerin daha bilinçli oldukları dolayısıyla ailedeki yaşlı bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal gereksinimlerine karşı daha duyarlı olduklarına bağlanabilir. Ayrıca bu bulguların, yaşlıların eğitim düzeyi yükseldikçe, araştırmanın amacını daha rahat kavramaları, bu nedenle araştırmanın amacına yönelik, sosyal olarak daha kabul görecektir yanıtlar vermeleriyle ilgili olabileceği de düşünülebilir.

Yaş arttıkça, yaşlı bireyin algıladığı sosyal destek düzeyi de artmaktadır. Bu bulgu, yaş ilerledikçe, yaşlı bireylerin, gereksinimlerinin artması sonucu diğer insanlara daha bağımlı hale geldikleri; dolayısıyla bu bireylere çevre tarafından verilen bakımın da bu oranda arttığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, yaşlılığın ilerleyen dönemlerinde, yaşlı bireyin kendisine sunulan en küçük bir yardıma bile büyük değer atfetmesine bağlı olarak, algılanan sosyal destek düzeyinin arttığı düşünülebilir.

Bu bulgular, Aksüllü ve Doğan'ın huzurevinde yaşayan yaşlılarla yaptıkları çalışmanın bulguları ile hem benzerlikler hem de farklılıklar göstermektedir. Söz konusu çalışmada huzurevinde yaşayan 60-69 yaş grubunda olan ve eğitim düzeyi yüksek olanların yaşlı bireylerin algıladıkları sosyal destek ortalama puanlarının daha ileriki yaşta ve eğitim düzeyi düşük olan bireylere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur (Aksüllü ve Doğan 2004). Yaş değişkeni ile sosyal destek arasındaki

ilişki ile ilgili çelişik bulgular, bu alanda daha fazla çalışma yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada, algılanan sosyal destek düzeyi ile gelir düzeyi arasında anlamlı ilişki gözlenmemiştir. Bu bulguyu yorumlarken, örnekleme yer alan kişilerin gelir düzeyi açısından homojen bir grup olduğu bilgisi göz önünde bulundurulmalıdır.

Yapılan analizler sonucunda, huzurevinde yaşayan yaşlıların benlik algılarının, eğitim durumu ve gelir düzeyi ile pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu araştırmada benlik algısı sosyal karşılaştırma ölçeği ile değerlendirilmiştir. Eğitim durumu ve gelir düzeyi yüksek olan bireyler, yaptıkları sosyal karşılaştırmalarda kendilerini daha düşük eğitim durumu ve gelir düzeyi olan kişilerle kıyasladıkları için benlik algılarına ilişkin daha olumlu bildirimlerde buldukları düşünülmektedir.

Analiz sonuçlarına göre, huzurevinde yaşayan yaşlıların algılanan sosyal destek düzeyleri ve benlik algılarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Benzer bir şekilde, Arkar, Eker, Yıldız'ın yetişkin örneklem ile yapmış olduğu çalışmada, cinsiyetler arası karşılaştırma sonucunda, erkekler ile kadınlar arasında algılanan sosyal destek toplam puanı açısından anlamlı fark bulunmamıştır (Eker ve ark. 2001). Yazında benlik algısının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği konusundaki araştırmalar yetersizdir.

Yapılan analizler sonucunda hem algılanan sosyal destek toplam puanı hem de alt ölçeklerden (aile, arkadaş, özel biri) alınan puanlar ile benlik algısı arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Yazında yaşlı bireylerde sosyal destek düzeyi ile benlik algısı arasındaki ilişkiyi inceleyen yeterince araştırma bulunmamakla birlikte, bu iki değişken arasındaki ilişkiyi yetişkin örneklem üzerinde inceleyen çalışmalar benzer sonuçlar ortaya koymuştur (King ve ark. 2006).

Sosyodemografik değişkenler ve farklı kaynaklardan alınan algılanan sosyal destek düzeyinin, huzurevinde yaşayan yaşlıların benlik algılarını ne düzeyde yordadığını anlamak amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucuna göre bu değişkenler yaşlıların benlik algısındaki varyansın % 20'sini açıklamaktadır. Analizdeki ilk değişken kümesindeki sosyodemografik değişkenler birarada, benlik algısını anlamlı düzeyde yordamaktadır. Ancak, bu sosyodemografik özellikler arasından hiçbiri benlik algısı açısından tek başına yordayıcı değere sahip değildir. Sosyodemografik özellikler ile benlik algısı arasındaki ilişkiye işaret eden başka araştırma bulguları da bulunmaktadır (King ve ark. 2006). Ancak bu konuda yaşlılardan oluşan örneklem grupları ile yapılmış başka bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Regresyon analizindeki ikinci değişken kümesi olan algılanan sosyal destek düzeyinin de huzurevindeki yaşlılarda benlik algısını anlamlı düzeyde yordadığı saptanmıştır. Bu kümedeki değişkenler içerisinde, yalnızca aileden alınan sosyal destek, yaşlılarda benlik algısı açısından yordayıcı değere sahiptir.

Benlik algısı, bir bireyin çevresindekilerden aldığı geribildirimler, pekiştirmeler ve atıflarla birlikte, kendi deneyimleri ve çevreyi yorumlaması sonucunda şekillenen kendisi hakkındaki düşünceleri olarak tanımlanmaktadır (Bayat 2003). Bu bulgular, huzurevinde yaşayan bireylerin kendileriyle ilgili algılarının oluşmasında, en çok aile çevresiyle olan etkileşimlerinin belirleyici olduğuna işaret etmektedir. Aile bağlarının yoğun olduğu toplumlarda, yaşlıların bakımının aile içinde sağlanması yönünde bir genel eğilim söz konusudur (Fadıloğlu ve Özer 2006, Aksüllü ve Doğan 2004). Aile, yaşlı bireyler için psikolojik temelli destek sistemlerinin başında gelmektedir. Bununla birlikte toplumsal değişimlere paralel olarak, kurum bakımı da son dönemlerde bir aileler için bir seçenek olarak orta-

ya çıkmaktadır. Huzurevi gibi bir kurum ortamında, yaşamak yaşlılar için olumlu yanları yanında olumsuzluklara da neden olabilir. Kuruma yerleştirilmek yaşlı bireylerde aileleri tarafından istenmedikleri düşüncesine yol açabilmekte, bu durum da kendilerine yönelik algılarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Huzurevi yaşantısıyla birlikte, ailesi ve arkadaşlarından uzaklaşan yaşlı birey, sosyal destek göremediği durumda kendini yalnız, dışarıda bırakılmış ve değersiz hissedebilmektedir (Aksüllü ve Doğan 2004). Dolayısıyla, huzurevine yerleştikten sonra aileden alınan sosyal desteğin, yaşlı bireyin benlik algısı açısından koruyucu bir role sahip olduğu söylenebilir.

Toplumdan uzakta yaşayan, aileleri ve sevdiklerini insanlar tarafından hatırlanmayan bireylerde yaşlılığın getirdiği değişimlerle birlikte benlik algılarında dönüşüm olabilmektedir.

Benlik algısı yaşamın tüm dönemlerinde, özellikle de yaşlılık dönemindeki uyuma yönelik süreçlerin önemli bir bileşenidir. Benlik algısı uyumun niteliği, iyilik hali, yaşam doyumu ve sağlıkla yakından ilişkilidir. Yaşlanma, tek başına, benlik algısında bir olumsuzlaşmaya neden olmaz. Benlik algısı kronolojik yaşla doğrudan ilişkili olmamakla birlikte, yaşa bağlı olarak ortaya çıkan bazı risk etkenleri ve bunlar karşısında psikolojik sağlamlığı arttıran koruyucu etkenler yaşlı bireyin benlik algısının biçimlenmesinde rol oynar (Alaphilippe 2008). Bu

çalışma, yaşlılarda benlik algısının şekillenmesinde rol oynayan risk etkenleri ve koruyucu etkenleri anlamak açısından katkı sağlamaktadır.

Algılanan sosyal desteğin yaşlı bireyin benlik algısı açısından önemi göz önünde bulundurulduğunda, özellikle huzurevinde kalan yaşlıların aileleri ve sosyal çevreleri ile olan ilişkilerini güçlendirmeye yönelik etkinliklerin planlanmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ailelerin bu konuda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesini içeren psiko-eğitim çalışmalarının da, huzurevindeki yaşlılara yönelik koruyucu ruh sağlığı programları içerisinde ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma sosyal etkileşimlerin çok önemli bir ögesi olan sosyal destek ile huzurevinde yaşayan bireylerin benlik algıları arasındaki ilişkiyi inceleyen sayılı çalışmalardan biridir. Bu özelliği ile hem bilimsel yazına katkı sağlayacağı hem de bu çalışmalardan elde edilen sonuçların huzurevinde yaşlılara yönelik koruyucu ve destekleyici psikososyal hizmetlerin düzenlenmesinde yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Ancak, bu çalışmada, katılımcı sayısının kısıtlılığı ve İstanbul örnekleminin ülke genelindeki huzurevlerinde yaşayan yaşlı bireyleri temsil etmiyor olması gibi bir takım sınırlılıklar da söz konusudur. Bundan sonraki çalışmalarda, bu konunun daha geniş örneklem gruplarıyla ve farklı değişkenleri de içerecek şekilde, daha derinlemesine incelenmesi yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

Özer M, Karabulut Ö, "Yaşlılarda Yaşam Doyumu", Türk Geriatri Dergisi, 2003, Cilt: 6, Sayı: 2, Ss: 72-74.

Thoits PA, "Stres, "Coping and Social Support Process: Where Are We? What Next?", Journal of Health and Social Behavior, 1995, (Extra issue): Ss: 53-79.

Gillespie NA, Heath AC, Martin NG, "Perceived Social Support in A Large Community Sample: Age and Sex Differences". Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 2004, Cilt: 39, Sayı: 8, Ss: 625-636.

Cobb S, "Social Support As a Moderator of Life Stres". Psychosomatic Medicine, 1976, Sayı: 38, Ss: 300-314.

- Langford CPH, Bowsher J, Maloney JP ve ark, "Social Support: A Conceptual Analysis". *Journal of Advanced Nursing*, 1997, Sayı: 25, Ss: 95-100.
- Patterson BJ, "The Process of Social Support: Adjusting to Life in A Nursing Home". *Journal of Advanced Nursing*, 1995, Sayı: 21, Ss: 682-689.
- Cavlak U, Kerem M, Kırdı N ve ark. , "Ev Ortamında ve Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Değişik Yönlerden Değerlendirilmesi". *Türk Geriatri Dergisi*, 2001, Cilt: 4, Sayı: 3, Ss: 106-112.
- Kırdı N, Can F, Karaduman A ve ark (2009, Temmuz 10). "Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı". Devlet Planlama Teşkilatı. 30 Mayıs 2009. <http://ekutup.dtp.gov.tr/nufus/yaslilik/eylempla.pdf>.
- Kurt İ, Yetişkin Psikolojisi. Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2008.
- Fadıloğlu Ç, Özer S, "65 Yaş ve Üzeri Bir Grup Yaşlının Aile Sağlıklarının, Sosyal Ağlarının ve Algıladıkları Aile Sistemlerinin Değerlendirilmesi". *Türk Geriatri Dergisi*, 2006, Cilt: 9, Sayı: 3, Ss: 158-164.
- Aksüllü N, Doğan S, "Huzurevinde ve Evde Yaşayan Yaşlılarda Algılanan Sosyal Destek Etkenleri ile Depresyon Arasındaki İlişki". *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2004, Sayı: 5, Ss: 76-84.
- Bayat B, "Bireylerin Benlik Algısı Sistemi ve Bu Sistemin Davranışları Üzerindeki Rolü". *Kamu-İş*, 2003, Cilt: 7, Sayı: 2, Ss: 2-11.
- Taylor SE, Peplau LA, Sears DO (2006) *Sosyal Psikoloji* (Çev. A Dönmez). İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2007, Ss: 107.
- Arslan G, Çınar Ş, Eşer İ ve ark., "Huzurevinde Kalan Yaşlıların Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi". *Türk Geriatri Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, Ss: 45-50.
- Şahin M, Yalçın M, "Huzurevinde veya Kendi Evlerinde Yaşayan Yaşlılarda Depresyon Sıklıklarının Karşılaştırılması", *Türk Geriatri Dergisi*, 2003, Cilt: 6, Sayı: 1, Ss: 10-13.
- Zimet GD, Dahlem NW, Zimet SG ve ark., "The Multidimensional Scale of Perceived Social Support", *Journal of Personality Assessment*, 1988, Sayı: 52, Ss: 30-41.
- Kazarian S, McCabe SB, "Dimensions of Social Support in The MSPSS: Factor Structure, Reliability and Theoretical Implications", *Journal of Community Psychology*, 1991, Sayı: 19, Ss: 150-160.
- Zimet GD, Powell SS, Farley GK ve ark, "Psychometric Characteristics of The Multidimensional Scale of Perceived Social Support", *Journal of Personality Assessment*, 1990, Sayı: 55, Ss: 610-617.
- Eker D, Arkar H, "Psychometric Properties of the MSPSS in Normal and Pathological Groups in a Developing Country". *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 1995, Sayı: 30, Ss: 121-126.
- Eker D, Arkar H, "Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Faktör Yapısı, Geçerliliği ve Güvenilirliği", *Türk Psikoloji Dergisi*, 1995, Sayı: 34, Ss: 45-55.
- Eker D, Arkar H, Yıldız H, "Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlilik ve Güvenilirliği", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2001, Cilt: 12, Sayı: 1, Ss: 17-25.
- Savaşır I, Şahin NH, "Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler". *Türk Psikologlar Derneği Yayınları*, 1997, Ss: 110-114.
- Akça F, Şahin G, "Huzurevinde Yaşayan Yaşlılar ile Aile Ortamında Yaşayan Yaşlıların Psikolojik Belirtilerinin Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisinin İncelenmesi", *Türk Geriatri Dergisi*, 2008, Cilt: 11, Sayı: 4, Ss: 190-199.
- King G, Willoughby C, Shecht JA ve ark, "Social Support Processes and The Adaptation of Individuals With Chronic Disabilities, Qualitative of Health Research, 2006, Cilt: 16, sayı: 7, Ss: 902-925.
- Alaphilippe D, "Self-esteem in the elderly", *Journal of Psychology and Neuropsychiatry* Vieil, 2008, Cilt: 6, Sayı: 3, Ss: 167-176.

Bireysel Sosyal Sorumluluk Ölçeğinin (BSS) Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Yrd. Doç. Dr. Levent ERASLAN*

Öz

Amaç: Bu çalışmanın temel amacı, bireysel sosyal sorumluluk (BSS) ölçeği geliştirmektir. Bu çalışmada bireysel sosyal sorumluluk kavramı açıklanmaya çalışılmış ve bu alanda yapılacak çalışmalarda kullanılması beklenen bireysel sosyal sorumluluk ölçeği geliştirilmiştir.

Yöntem: Araştırmancın çalışma grubunu, 187'si kız, 75'i erkek olmak üzere 262 kişi oluşturmaktadır. Ölçek maddeleri, literatür taramasından ve farklı araştırmalarda kullanılan bazı ölçme araçlarından yararlanarak oluşturulmuştur.

Sonuç: Ölçeğe ilişkin gerçekleştirilen geçerlik çalışması doğrultusunda veriler üzerinde KMO ve Bartlett testi değerleri hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre; ölçekte yer alan maddelerin madde-test korelasyonları büyük oranda 0,40 ve üzerindedir. Ölçeğe ilişkin KMO değeri, 797; Bartlett Testi değeri $p < 0,001$ olarak belirlenmiştir. Faktör analizi sonunda ölçekteki maddelerin tek faktör altında toplandığı saptanmıştır. Bu faktör toplam varyansın % 23,149'unu açıklamaktadır. Diğer taraftan, ölçeğin Cronbach alpha güvenirlilik katsayısı, 86 ve iki yarı güvenirliliği, 73 (birinci yarı) ve 77 (ikinci yarı) olarak belirlenmiştir. İki yarı form arasındaki korelasyon, 74 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Spearman Brown güvenirlilik katsayısı, 85; Guttman iç tutarlık katsayısı, 85 çıkmıştır. Bu sonuçlara göre 28 maddeden oluşan bireysel sosyal sorumluluk ölçeğinin psikometrik özelliklerinin beklenen düzeyde olduğu ve yapılacak bireysel sosyal sorumluluk araştırmalarında ölçme aracı olarak kullanılabileceği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel sosyal sorumluluk, sosyal sorumluluk, ölçek.

Abstract

Development of Individual Social Responsibility Scale (IRS): Validity and Reliability Study

Objective: The purpose of this study, is to develop individual social responsibility (BSS) scale. In this study the concept of individual social responsibility is tried to explain and an individual social responsibility scale which is expected to benefit from in the further studies in this area is developed.

Method: The study group consists of 262 people including 187 female, 75 male Items of the scale are formed through the literature and similar instruments on this subject.

Conclusion: Validity is analyzed through KMO and Bartlett test values and through the reliability search the inner consistency is tested. According to the analyze results the KMO value is .797 and Bartlett test is significance. The items are incorporated in one factor. % 23,149 of total variance is explained in this factor. The Cronbach's Alpha reliability coefficient of the scale is .86; split half reliability coefficients are respectively .73 and .77. The correlation between half forms is .74. Spearman Brown reliability coefficient of the scale is .85 and Guttman internal consistency calculated .85. According to these results, the individual social responsibility scale consisting of 28 items has psychometric properties in the expected level and it can be used in further individual social responsibility researches.

Key Words: Individual social responsibility, social responsibility, scale.

(*) Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

1. Giriş

Birey çevresinden etkilendiği gibi çevresini de etkileme özelliği gösterebilen bir varlıktır. Bu özelliği ile birey, diğer canlılardan ayrılır ve toplum adı verilen birliktelikte yaşar. Fichter (2004)'e göre "sosyal gereksinimlerini karşılamak için etkileşen ve ortak bir sosyal kültürü paylaşan çok sayıda insanın oluşturduğu bir birliktelik" olan toplumsal yaşamda bireyler ve toplum birbirini besler ve olumlu-olumsuz yönlerinden etkilenir. Bu etkilenme hali; toplumun bireyden beklentilerini "toplumsallaşma" olarak, bireyin toplumdan beklentilerini ise "bireysel istek ve beklentiler" olarak ortaya çıkarmaktadır. Bu etkileşim ve iletişim aynı zamanda birey ve toplumun varlığı için son derece önemlidir. Bu etkileşimin zayıflığı, toplumsal uzaklık kavramı ile açıklanabilir. "Toplumsal uzaklık; bireyler arasında, bireyle gruplar arasında, bireyle gruplar ya da değişik toplumların bireyleri arasında var olan kopukluktur". Bu kopukluk daha sonrasında toplumsal yalnızlığa sebep olabilir. "Toplumsal yalnızlık; kentte kalabalık içinde yaşayan insanın kendisini yalnız olarak hissetmesi durumudur" (Coşkun, 2009).

Toplumla birey arasında yaşanan kopuklukların ve uzaklaşmaların hem bireyde hem de toplumsal yapıda oluşturacağı tahribat; toplumsal yakınlık kavramının güçlendirilmesi ile giderilebilir. Buna göre toplumsal yakınlık "bireyler arasında bireyle gruplar ya da değişik toplumların bireyleri arasında ilişkiler bakımından duygu, ilgi ve kültür yakınlığıdır" (Coşkun, 2009). Bu yakınlık aynı zamanda bireylerde toplumsal sorumluluğun gelişmesini sağlar. Toplumsal yalnızlık ve uzaklaşma yabancılaşmanın giderilmesi bireylerde sorumluluk duygusunun geliştirilmesi ile mümkün olabilir. Bu durum Doğan'ın da belirttiği gibi bizatihi sosyolojik bir süreçtir (2007);

"İnsanın edindiği ve ürettiği bilgi, ancak yaşam ve toplumsal çevre ile açıklanabilir. Bu şekilde insan toplumda yalnız olmadığını, eğer koşullarını dert ediyorsa kendisi gibi bir çok insanın benzer koşullarda olduğunu fark eder. Toplumsal çevrenin bir parçası olarak insan, yaşadığı çevrenin değerlerini, izlerini ve etkilerini taşır." Bu etkiler, bireyin toplumla ilgili, ilişkili ve hatta topluma karşı sorumlu olduğunun göstergesidir ki bu sürecin bir yönü bireysel sosyal sorumluluktur.

1.1. Bireysel Sosyal Sorumluluk

Sosyal sorumluluk, önceleri devletin temel görevleri arasında görülmekteyken daha sonra da gelişen iş piyasası ile birlikte işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk şeklinde ele alınmaya başlamıştır. Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun (Commission of the European Communities) kurumsal sosyal sorumluluk tanımına göre; "İşletmelerin, gönüllülük esasına dayalı olarak sosyal çevresel meselelerini, örgütsel faaliyetleriyle ve sosyal paydaşlarıyla olan etkileşimleriyle bütünleştirebildiği bir kavramdır. Sosyal sorumluluk sahibi olmak sadece resmi beklentileri yerine getirmek değil, gönüllülüğten ileriye giderek, insan sermayesine, çevreye ve hissedarlarla ilişkilere daha çok yatırım yapmak" şeklindedir (Argüden, 2002). Devletlerin geniş ve karmaşık toplumsal gereksinim ve isteklerine karşın zaman zaman yetersiz kalması, yukarıda belirtildiği gibi işletmeleri ve şirketleri toplumsal gereksinimlere karşı sorumluluk geliştirmeye yöneltmiştir. Bu girişimler devletin çıkarttığı yasalar ile kimi zaman zorlayıcı bir şekilde, kimi zaman da özel sektörün geliştirdiği projeler ile gerçekleşmektedir. Devletin ve özel sektörün sosyal sorumlulukları dışında bu araştırmada yapılmak istenen temel vurgu, bireysel sosyal sorumluluktur.

Bireysel sosyal sorumluluk pek çok bileşeni içeren bir kavramdır. Schlenker ve ark. (1994) bireysel sosyal sorumluluğa ilişkin üç açılı bir model ortaya koymuşlardır. Bu modele göre bireysel

sosyal sorumluluk; etkinlik, yönetmelik ve kimlik bileşenlerine dayanır. Etkinlik sosyal sorumluluk kapsamında gerçekleştirilen eylem birimlerini ve projeleri, yönetmelik bu eylem birimlerinin gerçekleştirilmesi ve yönetilmesi için gerekli kuralları, kimlik sosyal sorumluluk etkinliklerini gerçekleştiren kişilerin rollerini, niteliklerini, yükümlülüklerini ve haklarını ifade etmektedir.

Bireysel sosyal sorumluluk, bireylerin toplumsal sorunlara dönük bilinçlilik halidir ve eylemlerin gerçekleştirildiği grubun veya toplumun ihtiyaçlarına ve taleplerine bağlı olarak ortaya çıkar ve kapsamı değişebilir. Çankaya (2010)'ya göre sorumluluk insanın sosyal hayata dönük yönüdür ve bu nedenle sorumluluk bireyin; öteki bireylerin psikolojik, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını dikkate alması kendi beklentilerini toplumun beklentileri ile karşılaştırması davranışlarında toplumsal çıkarları gözetmesi esaslarını içerir.

Özetle bireysel sosyal sorumluluk devletin ya da işletmelerin sosyal sorumluluk başlığı altında yaptıkları etkinliklerin dışındadır. Bireylerin toplumun değer yargılarına ve normlarına uygun bir şekilde hareket ederek, herhangi bir şekilde yarar beklemeksizin gönüllü olarak faaliyette bulunmasıdır. Bireysel sosyal sorumluluğun özellikleri şu şekilde sıralanabilir;

Bireysel sosyal sorumluluk;

1. Sorumluluk değil, gönüllülük temellidir. İnsanın yakın çevresinden uzak çevresine içinde bulunduğu toplumun sorun alanlarına dönük duyarlılık geliştirmesi ve çözüme dönük etkinlikler içerisinde olmasıdır. Bireysel sosyal sorumluluk zorlayıcı etkenlerle gerçekleşmeyecek kadar üst düzey bir davranıştır. Bireylerin gönüllü olarak daha iyi bir toplum için katkıda bulunmaya karar vermesini sağlayan gerekli bir kavramdır.

2. Toplumsal yaşamda olup bitenlere karşı bir farkında olma halidir. Bireylerin iletişim içinde olduğu toplumun çeşitli sorun alanlarını hissetmesi, farkında olması ve sonuç olarak oluşan toplumsal ilgililiktir.
3. Duyuşsal bir süreç içerir ve öğretilebilirdir. Bireylere toplumsal faydaya dönük olarak bilinç kazandırma okul ve aile işbirliği ile bireylere öğretilir. Bireyin toplumsal sorunları görmesi ve buna dönük okullarda projeler geliştirmesi, bireysel sosyal sorumluluğun geliştirilmesini sağlar¹.
4. Bir proje yönetimi ve işbirliği sürecidir. Bireysel sosyal sorumluluk, bir durum saptama değil projeler yolu ile sonuç almayı içeren bir süreçtir. Doğal çevreden paydaş bulma, ortaklıklar tesis etme ve etkili sonuç alabilme gibi özellikleri kapsar².
5. Toplumun genel ve özel tüm alanlarına dönüktür. Eğitim, çevre, sağlık gibi genel alanların yanı sıra; hayvan hakları, afet organizasyon, çocuk ve spor eğitimi, el sanatları, emekliler, kadın hakları, engelliler, tarih, kültür bilinci, felsefe, tüketici hakları, yardım koordinasyon, sokak çocukları ve insan hakları gibi özel alanlara dönük gerçekleşebilir.

Bireysel sosyal sorumluluk, yukarıda verilen özelliklerin etkileşimi ile oluşan ve çeşitli aşamalardan oluşan bir süreçtir. Aşağıda bu sürecin aşamaları verilmiştir.

- 1 2005 yılında MEB tarafından çıkartılan bir yönetmelikle resmî, özel ilköğretim ve ortaöğretim okul, kurumlarında ders programlarının yanında öğrencide güven ve sorumluluk duygusu geliştirmeye, yeni ilgi alanları oluşturmaya ve beceriler kazandırmaya yönelik bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda öğrenci kulübü ile toplum hizmeti çalışmalarının yapılması amaçlanmıştır.
- 2 Hayata Artı Vakfı proje ve çalışma prensipleri bu doğrultudadır. Vakıf, çevresel probleme dönük bireysel sosyal sorumluluk projelerini desteklemekte, paydaş bulmada ve kaynak oluşturmada bireyleri desteklemektedir.

1.2. Bireysel Sosyal Sorumluluk Aşamaları

Schelenker ve arkadaşlarının (1994) ortaya koyduğu sosyal sorumluluğun üç açılı yapısına dayalı olarak bireysel sosyal sorumluluğun aşamaları şu şekilde sıralanabilir:

1. Sorunun farkında olma (Toplumsal sorunun hissedilmesi ve belirlenmesi)
2. Soruna ilişkin veri toplama ve soruna dönük farkındalık geliştirme
3. Çözümüne dönük ortaklar bulma (Paydaşlar ve ortaklıklar bulma ve etki alanını genişletme)
4. Çözümüne dönük proje stratejisinin geliştirme (Çözümün uygulama yöntemlerinin etkili seçilmesi ve düzenlenmesi)
5. Projeyi uygulama (Toplumsal sorun alanına dönük sahaya inme ve çözüme dönük uygulamaların gerçekleştirilmesi)
6. Projeyi değerlendirme (Sürdürülebilirlik bağlamında elde edilen sonuçların değerlendirilmesi)

Bireysel sosyal sorumluluğun kavramsal analizi ile birlikte çalışmanın temel amacı olan bireysel sosyal sorumluluğun ölçülebilirliğine dönük ölçek geliştirme süreci aşağıda belirtilmiştir.

2. Yöntem

Bu bölümde çalışma grubu, veri toplama aracının geliştirilmesi, verilerin toplanması ve çözümlenmesi konularına yer verilmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma bir ölçek geliştirme çalışması olduğu için evren ve örneklem seçimine gerek duyulmamış, veriler doğrudan çalışma grubundan elde edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu çeşitli üniversitelerde (Ankara, Gazi, Başkent, Hacette-

pe, Kırıkkale Üniversiteleri) 2010-2011 öğretim yılında öğrenim gören 187'si kız (%72), 75'i erkek (%28) olmak üzere 262 katılımcı oluşturmaktadır. Tüm öğrencilerin 114'ü iktisadi idari bilimler fakültesinden mezun durumda veya son sınıfta öğrenim gören, geri kalan 148'i eğitim fakültesinde öğrenim gören son sınıf öğrencileridir. İktisadi idari bilimler fakültesinden araştırmaya katılan öğrencilerin 70'i mezun durumda geri kalan 44'u ise son sınıf öğrencisidir.

2.2. Veri toplama aracının geliştirilmesi

Veri toplama aracı öğrencilerin yaşadıkları topluma ilişkin sosyal sorumluluk ile ilgili düşüncelerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Denemelik ölçek hazırlanırken sosyal sorumluluk kavramı ile ilgili makale, kitap ve tezler taranmış, sosyal sorumluluğa ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Ayrıca çeşitli kaynaklardan ölçülmek istenen davranış ve ölçek geliştirmek ile ilgili dikkat edilmesi gereken noktalar belirlenmiştir. Ancak toplumsal sosyal sorumluluk başlığı altında bir ölçeğe veya ölçek geliştirme çalışmasına rastlanmamıştır. Nakamura ve Watanabe-Muraoka (2006)'nın gerçekleştirdiği çalışmada sosyal sorumluluk global sosyal sorumluluk başlığı altında ele alınmış, geliştirilen ölçekte global özgecilik, topluma aktif katılım, dayanışma anlayışı olmak üzere üç boyuta yer verilmiştir. Yavuzer, İşmen, Gazioğlu, Yılsız, Demir, Meşeci, Kılıçaslan ve Sertelin (2006)'nın geliştirdiği "Öğretmen Özgeciliği Ölçeği"nde sosyal sorumluluk sosyal sorumluluk/paylaşma, boyutunda ele alınmıştır. Bu çalışmalar dışındaki konu ile ilgili yapılan yurt içi ve yurt dışı ölçek geliştirme çalışmaları da incelenmiş ve bu çalışmalardan madde yazımında yararlanılmıştır. Sonuçta denemelik ölçekte tek boyutlu olması beklenen 45 madde (yarısı olumlu yarısı olumsuz) yazılmıştır.

2.3. İşlem

Ölçekler gönüllü katılımcılara sınıflarda uygulanmıştır ve kişisel bilgileri istenmemiştir. Katılımcılara öncelikle hem araştırmmanın amacı hem de uygulama aşamasında nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda bilgi verilmiş, ardından uygulama yapılmıştır. Ölçeklerin uygulanması yaklaşık 15-20 dakikalık bir süreyi kapsamıştır

2.4. Verilerin Analizi

262 kişiye uygulanan ölçekten doğru ve eksiksiz doldurulmamış olan 19 form ve çift yönlü uç değerleri veren 66 form çıkartılmış kalan 177 form üzerinde analizler gerçekleştirilmiştir. Likert şeklinde oluşturulan ölçekte olumlu maddeler tamamen katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), katılmıyorum (2), tamamen katılmıyorum (1) şeklinde; olumsuz maddeler tamamen katılıyorum (1), katılıyorum (2), kararsızım (3), katılmıyorum (4), tamamen katılmıyorum (5) şeklinde puanlanmıştır. Buna göre, ölçekten alınabilecek en yüksek puan 225, en düşük puan 45 olacaktır. Veriler bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra, SPSS 15.0 paket programı ile analizler yapılmıştır. Bu analizlerde maddelerin psikometrik özellikleri (madde ayırtıcılık gücü ve madde-toplam puan korelasyonları) ve testin psikometrik özellikleri (yapı geçerliği ve güvenilirlik) belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan analizlerde anlamlılık düzeyi ,05 kabul edilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde deneme uygulamasından elde edilen verilerin analizi ile ulaşılan bulgulara ve bulgulara ilişkin yorumlara yer verilecektir.

3.1. Maddelerin Psikometrik Özelliklerine Ait Bulgular ve Yorumlar

Yapılan analizlere göre maddelerin toplam puan ile korelasyonu ,549 ile ,094 arasında değerler almaktadır. Madde-toplam puan korelasyonunun yorumlanmasında mutlak ölçüler dikkate alınmıştır. Buna göre korelasyonu ,30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği, ,20- ,30 arasında kalan maddelerin zorunlu görüldüğü takdirde ölçüğe alınabileceği, ,20'den düşük maddelerin ise ölçüğe alınmaması gerektiği söylenebilir (Büyüköztürk, 2009). Buna göre korelasyonu ,30'dan düşük olan m2, m4, m12, m13, m16, m18, m20, m26, m28, m33, m36 ve m38 ölçekten çıkarılacaktır. Ayrıca bu maddelerden m4 ve m36'nın madde ayırtıcılığına ait t değerleri de maddelerin manidar olmadığını ($p>0.05$) gösterdiğinden ölçüğe alınmaması gerektiği görüşünü desteklemektedir. Ölçeğin geneline ilişkin madde puanları ortalamalarının ölçek genelinde 3.00 ve üzerinde olduğu görülmüştür. Buna göre öğrencilerin sosyal sorumluluğa ilişkin görüşlerinin olumlu olduğu söylenebilir. Maddelerin ortalamaları, standart sapmaları, madde- toplam puan korelasyonları ve madde ayırt edicilikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Maddelerin Ortalaması, Standart Sapması, Madde-Toplam Puan Korelasyonu ve Ayırıcılık Gücü

Madde	Ort.	SS	r	t	Sig. (2 tailed)	Madde	Ort.	SS	r	t	Sig. (2 tailed)
m1	4,3785	,681	,333	-3,450	,001	m24	4,5480	,521	,328	-4,515	,000
m2	4,3785	1,110	,276	-3,150	,002	m25	4,0508	1,041	,434	-5,336	,000
m3	4,3616	,800	,421	-5,485	,000	m26	3,1808	1,041	,094	-1,553	,123
m4	4,3785	1,226	,114	-1,839	,069	m27	4,5480	,972	,317	-3,192	,002
m5	4,2768	,759	,309	-3,809	,000	m28	2,1977	,879	,260	3,092	,003
m6	4,2655	,763	,449	-5,919	,000	m29	4,0000	,797	,525	-7,158	,000
m7	3,7458	,940	,319	-4,500	,000	m30	4,1921	,521	,478	-5,384	,000
m8	4,3785	,951	,490	-5,818	,000	m31	4,1751	,752	,344	-4,842	,000
m9	3,2147	1,065	,410	-5,302	,000	m32	4,2429	,995	,508	-7,963	,000
m10	4,4915	,776	,450	-5,152	,000	m33	3,3785	,998	,214	-2,732	,007
m11	3,7232	,998	,485	-5,948	,000	m34	3,7910	1,047	,475	-6,350	,000
m12	3,1356	1,124	,188	-2,336	,021	m35	4,0395	,725	,409	-5,324	,000
m13	2,6102	1,060	-,170	3,025	,003	m36	3,2090	1,126	,144	-1,958	,053
m14	3,8757	1,105	,420	-4,563	,000	m37	4,3785	,817	,402	-5,605	,000
m15	4,7232	,473	,478	-5,720	,000	m38	3,2034	1,018	,217	-2,379	,019
m16	3,1073	1,354	,284	-4,151	,000	m39	3,9209	,807	,479	-5,794	,000
m17	4,3729	,654	,384	-5,246	,000	m40	4,2147	,782	,549	-7,254	,000
m18	4,1469	1,398	,225	-3,494	,001	m41	3,7514	1,003	,343	-3,749	,000
m19	4,8023	,399	,368	-3,757	,000	m42	4,2486	,787	,487	-6,295	,000
m20	2,8305	1,135	,210	-2,072	,041	m43	4,5932	,577	,515	-6,497	,000
m21	4,0847	,714	,461	-6,104	,000	m44	4,3503	,716	,429	-6,016	,000
m22	2,9492	1,275	,311	-3,531	,001	m45	3,3164	1,332	,386	-4,686	,000
m23	4,0056	1,041	,315	-4,084	,000						

3.2. Ölçeğin Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

3.2.1. Ölçeğin Geçerliliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Ölçeğin yapı geçerliğini analizlerini gerçekleştirmeden önce örneklem uygunluğunu incelemek amacıyla Kaiser-Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett testi yapılmalıdır. Bir ölçme aracının geçerliliği, aracın ölçmeyi amaçladığı özelliği ne denli doğru ölçtüğüne işaret etmektedir. Faktör analizi aynı zamanda yapı geçerliliği hakkında bizi bilgilendirecektir. Faktör analizinin yapılabilmesi için yeterli

sayıda örnekleme ulaşılması gerekmektedir. KMO katsayısı, 1'e yaklaştıkça verilerin analize uygun olduğu, 1 olmasında ise mükemmel bir uyum olduğu anlamına gelir ve ,70'in üzerinde değer veren veri kümeleri faktörleşme için uygundur (Pett, Lackey ve Sullivan, 2003; akt: Di Lorio). Bartlett küresellik testi korelasyon matrisinin faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek amacıyla kullanılır. Bartlett testi sonucunda elde edilen değerler istatistiksel açıdan anlamlı olduğunda verilerin faktör analizi için uygun olduğu kabul edilmiş olur (Munro, 2005). Araştırmanın verileri ile gerçekleştirilen KMO ve Bartlett testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo2: KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

KMO	Measure of Sampling Adequacy	,797
Bartlett Testi	Ki-Kare	1435,581
	Serbestlik	496
	Sig.	,000

Test sonuçlarına göre KMO katsayısı ,797; Bartlett testi ki-kare değeri 1435,581 (df=496) ve istatistiksel açıdan anlamlı (sig.=.000) bulunmuştur. Bu sonuçlara göre veriler temel bileşenler analizi için uygundur. Temel bileşenler analizinin amacı birbiriyle ilişkili pek çok değişkenden oluşan veri kümesinin boyutluluğunu, açıklanan varyansın mümkün olduğunca yüksek olmasını sağlayarak,

düşürmektir (Jolliffe, 2002). Bu amaçla madde toplam puan korelasyonu düşük olan maddeler çıkarılarak yapılan temel bileşenler analizinin sonuçlarına göre, 33 madde özdeğeri 1'den büyük olan 10 bileşen içermektedir. Bu 10 bileşen tüm varyansın %59,939'unu açıklamaktadır. Temel bileşenler analizinin sonuçları Tablo 3'de gösterilmektedir.

Tablo3: Temel Bileşenler Analizine Göre faktörler İlişkin Elde Edilen Bulgular

Faktör	Öz değer	Varyans yüzdesi	Toplam varyans yüzdesi
1	6,719	20,996	20,996
2	1,825	5,703	26,699
3	1,805	5,642	32,341
4	1,555	4,860	37,201
5	1,462	4,569	41,770
6	1,330	4,157	45,928
7	1,180	3,688	49,616
8	1,146	20,996	53,199
9	1,109	3,465	56,664
10	1,048	3,275	59,939

Tabloya göre birinci boyutun öz değeri, 6,719, ikinci boyutun öz değeri ise 1,825'tir. Üçüncü ve diğer bileşenlerin öz değerleri de 1,825; 1,805; 1,555 gibi birbirine yakın değerler seyretmektedir. Ayrıca birinci ikinci ve üçüncü boyutların açıkladıkları varyans yüzdeleri sırasıyla 20,996; 5,703 ve 5,642'dir ve birinci boyutta diğer boyutlara oranla oldukça yüksek varyans açıklanmaktadır. Öz değer bileşen grafiğindeki birinci öz değerden sonraki sert iniş, sonrasında ise birbirine yakın eğim gözlenmekte-

dir. Bu durumda grafik maddelerin tek bir yapıyı ölçtüğüne ilişkin görüşü desteklemektedir.

Maddelerin yer aldıkları faktördeki yük değerlerinin yüksek olması ölçek geliştirmede dikkat edilmesi gereken bir özelliktir. Bu sebeple faktör yük değerinin ,45 ya da daha yüksek olması istenir ancak az sayıda madde için bu değer ,30'a çekilebilir (Büyüköztürk, 2009). Aşağıdaki tabloda temel bileşenler analizine göre maddelerin birinci boyutta verdikleri faktör değerleri görülmektedir.

Şekil 1: Öz değer - Bileşen Grafiği

Tablo 4: Temel Bileşenler Matrisi (Özdeğeri 1'in üzerinde)

Madde No	Faktör Yüğü
m43	,627
m15	,574
m29	,627
m39	,627
m40	,627
m21	,545
m42	,528
m35	,526
m8	,520
m30	,510
m25	,505
m32	,493
m17	,490
m11	,489
m19	,489
m44	,463
m24	,453
m10	,453
m34	,446
m6	,441
m3	,433
m37	,426
m1	,421
m31	,392
m9	,386
m41	,375
m27	,370
m14	,362
m23	,319
m5	,296
m45	,276
m7	,238
m22	,193

Tabloda da görüldüğü gibi 23 maddenin faktör yükü .40'ın, 6 maddenin faktör yükü ise .30'un üzerindedir. Ancak m5, m7, m22 ve m45 birinci boyutta .30'un altında faktör değeri vermektedir. Buna göre, bu dört maddenin nihai ölçeğe alınmaması uygundur. m5, m7, m22 ve m45 ölçekten çıkarılarak yapılan faktör analizi sonucunda birinci boyutta açıklanan varyans %22,615'e çıkmaktadır.

3.2.2. Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Ölçeğin iç tutarlığını belirlemek için göz önünde bulundurulacak birkaç istatistiksel katsayı vardır. Bu sebeple ölçeğin güvenilirlik çalışması çeşitli güvenilirlik katsayıları hesaplanarak gerçekleştirilmiştir. Bu katsayılardan en çok kullanılanı Cronbach Alfa katsayısıdır. Cronbach Alfa katsayısı, testteki maddelerin öğrencilerin davranışları ile tutarlı olma derecesini ölçmeyi sağlar. Bu sebeple Cronbach Alfa katsayısı madde homojenliğine işaret eden bir ölçü olarak karşımıza çıkar (Wells ve Wollack, 2003:4). .00 ile 1,00 arasında değer alan Cronbach Alfa katsayısı düşük ise, ölçeğin iç tutarlığının düşük olduğu ve ölçek maddeleri birden fazla özellik ölçtüğü sonucuna varılabilir. Cronbach Alfa katsayısı yüksek (1,00'a yakın) değere sahipse ölçek homojen, maddeler kendi içinde tutarlıdır yorumu yapılabilir (Nunnally, 1978). Bu çalışmada öncelikle 45 maddelik ölçeğin Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış, ,796 bulunmuştur. Ancak madde toplam puan korelasyonu ,30'dan küçük ayırt edici olmayan maddeler ile bulunan tek boyutta faktör yükü ,30'un altındaki maddeler çıkarılarak güvenilirlik hesaplandığında alfa güvenilirlik katsayısı ,861 bulunmuştur. Genel olarak ölçeklerden istenen iç tutarlık katsayısının ,70'in üzerinde olmasıdır (Nunnally, 1978). Elde ettiğimiz bu değer de ,86'nın üzerinde olması ölçeğin güvenilir bir yapıda olduğunu göstermektedir. Testi yarılama yöntemi uygulaması ile ölçekte kalan 29 maddenin

iki yarı güvenilirliği ,736 (birinci yarı) ve ,778 (ikinci yarı) bulunmuştur. İki yarı form arasındaki korelasyon ,744 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Spearman Brown güvenirlik katsayısı ,853; Guttman iç tutarlık katsayısı ,852 bulunmuştur. Bu değerler ışığında ölçeğin güvenilir olduğu sonucuna varılabilir.

4. Sonuç ve Öneriler

Bireysel sosyal sorumluluk, toplumsal bir varlık olarak insanın yaşadığı toplumla ilgili olarak üstlendiği mesuliyetlerdir. Bireylerin geniş anlamda toplumla birlikte çalışarak yaşanabilir bir toplumun gelişmesine katkıda bulunmak için içsel yükümlülükler tesis etmesidir.

Ülkemizde sosyal sorumluluğun bireysel boyutunda akademik çeşitlilik bulunmamaktadır. Literatürde kurumsal sosyal sorumluluk bazında çok yoğun çalışmalar yapılmakta ancak bu akademik yoğunluk bireysel sosyal sorumluluk boyutunda görülmemektedir. Oysa kurumsal boyutta ve/veya kamusal boyutta var olan sosyal sorumluluğun çıkışı bireysel sosyal sorumluluk bilincidir. Bu nedenle bireysel sosyal sorumluluğun çeşitli boyutları ile araştırılması gereklidir. Bireysel sosyal sorumluluk değerlendirilmelerine yönelik bir ölçme aracına duyulan gereksinimlerden hareketle yürütülen bu çalışmanın amacı; bireylerin sosyal sorumluluk düzeylerini ortaya koyan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek ve psikometrik özelliklerine ilişkin bilgileri saptamaktır.

Bireysel sosyal sorumluluğun ölçülmesine yönelik gerçekleştirilen bu çalışmanın sonucunda 28

maddeli (19'u olumlu, 9'u olumsuz), Cronbach Alfa geçerlik katsayısı, 861 olan ve toplam varyansın %23,149'sini açıklayan tek boyutlu bireysel sosyal sorumluluk ölçeği geliştirilmiştir. Çalışmaların yürütüldüğü araştırma grubu 262 kişiden oluşan üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır.

Bu çalışma bir ölçek geliştirme çalışması olduğundan üzerinde çalışılan örneklemin sosyal sorumluluk düzeyine bakılmamıştır. Araştırmacılar gerçekleştirecekleri ileri çalışmalarda daha geniş ve farklı örneklem üzerinde çalışabilir ve bu örneklemelerin sosyal sorumluluk düzeylerini farklı değişkenler açısından inceleyebilirler. Ayrıca gerçekleştirilecek sosyal sorumluluk etkinliklerinden önce ve sonra yapılacak uygulamalar ile grupların sosyal sorumluluk düzeylerinde oluşabilecek farklar araştırılabilir.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yürütüldüğü araştırma grubu üniversite öğrencileridir. Dolayısıyla ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği için farklı örneklem üzerinde yapılacak çalışmalar da son derece önemlidir. Çeşitli öğretim kademelerinde (ilköğretim, ortaöğretim) ölçek uygulanabilir. Ayrıca çeşitli meslek grupları mensuplarının bireysel sosyal sorumluluk düzeyleri bu ölçek ile belirlenebilir.

Sonuç olarak bireylerin sosyal sorumluluk düzeylerinin belirlenmesi hem bireysel farkındalık düzeyinin hem de bireysel sosyal sorumluluk düzeyinin katkı sağlayabilir. Bu ölçek bu konuda yapılabilecek diğer çalışmalarla geliştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Argüden, Y. (2002). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. İstanbul: ARGE Danışmanlık Yayınları, 3.
- Büyükköztürk, Ş. (2009). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı : İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum. (10. Basım). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Coşkun, H. (2009). Topluma Hizmet Uygulamaları. Ankara:Anı Yayıncılık.
- Çankaya, İ. H. (2010). Öğrencilerin Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin Artırılmasında Okulun Rolüne İlişkin Yönetici Görüşleri. Çağdaş Eğitim Dergisi, 378
- Fichter, J. Sosyoloji Nedir? (2004). (Çev. Nilgün Çelebi) Ankara :Anı Yayıncılık.
- Di L. Ve Colleen K. (2005). Measurement in Health Behavior Methods for Research and Education, USA: Pub. John Wiley & Sons Inc.
- Doğan, İ. (2007). Sosyoloji, Kavramlar ve Sorunlar, Ankara:Pegem A Yayınları.
- Jolliffe, I. T. (2002). Principal Component Analysis, USA: Springer Series in Statistics, Second Edition.
- Kılınç, N. T. (2004). Hannah Arendt'te Politik Sorumluluk ve Yurttaş Sorumluluğu. Felsefelogos, 3(24).
- Munro, B. H.. (2005). Statistical Methods for Health Care Research, (5th Edition). USA: Lippincott Williams and Williams.
- Nakamura, M. and Watanabe-Muraoka, A. M. (2006). Global Social Responsibility: Developing a Scale for Senior High School Students in Japan. International Journal for the Advancement of Counselling, 28(3).
- Nunnally, J.C. (1978). Psychometric Theory. (2nd Edition) New York: McGraw-Hill.
- Barry R. Schlenker, B. R., Britt, T. W., Pennington, J. Murphy, R. and Doherty, K. (1994) The Triangle Model of Responsibility, Psychological Review, 101(4).
- Wells, S. C. and Wollack, J. A. (2003). An Instructors Guide to Understanding Test Reliability, Testing and Evaluating Services. University of Wisconsin.
- Yavuzer Haluk, H., İşmen-Gazioğlu, E., Yıldız, A., Demir, İ., Meşeci, F., Kılıçaslan, A. Ve Sertelin, Ç. (2006). Öğretmen Özgeçiliği Ölçeği: Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması.Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice, 6 (3).

